

Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти (Матеріали II студентсько-викладацького науково-методичного семінару, 30 березня 2010 р.). — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. — 141 с.

Охріменко Н.Д.,
асистент кафедри
філології і лінгводидактики

Українська термінологія в професійному спілкуванні

Наукова термінологія є національною за своїм походженням і міжнародною за поширенням і вживанням.

Віками українці були бездержавним народом, тому створення й функціонування української наукової мови, української термінології мали складну історію.

У XIV – XVI століттях в основному був сформований словниковий склад мови української народності, що зафіксували літописи, грамоти, актово-урядове листування, твори світського й релігійного змісту.

Серед цієї лексики можна виділити групу книжних елементів – канцелярсько-юридичних термінів, наявних ще в "Руській правді" і грамотах Київської Русі: судь, волость, дань, пошлина, гривна, грамота, истець, рада, право, видокь (свідок).

У суспільно-політичну лексику того часу проникли запозичені слова-терміни:

- полонізми (пан, лист (документ), скарга, писар);
- германізми (ринок, ратуша);
- латинізми (монета, спудей (студент));
- старослов'янізми (владика).

Уже в XVII столітті українські вчені зацікавилися такою групою слів, як терміни, українським термінотворенням. Над з'ясуванням природи термінів, шляхів їх творення свого часу працювали І. Кониський, І. Верхратський, І. Франко, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Огієнко.

Терміном (лат. *terminus* – *прикордонний знак, кордон, межа*) називається слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя.

Терміни мають такі *ознаки*:

1. Вони однозначні (моносемічні), тобто в межах однієї науки мають тільки одне значення. Так, наприклад слово *корінь* – багатозначне, але в ботаніці цей термін означає підземну частину рослини, що служить для закріплення рослини в ґрунті та всмоктування поживних речовин; у лінгвістиці – це частина слова без префіксів і суфіксів, спільна для

кількох споріднених слів; а в математиці – величина, що при піднесенні до того чи іншого ступеня дає нове число.

2. Точно виражають саму суть поняття, хоча б на певному етапі розвитку науки. Наприклад, слово *атом* (гр. atomos - неподільний) з погляду сучасної науки виражає вже неточне поняття.
3. Терміни – книжна частина лексики, якій невластиве емоційне забарвлення, незважаючи на специфічні суфікси:
язичок – 1) анат. Конусовидний виступ м'якого піднебіння в ротовій порожнині.
2) біол. У деяких комах – внутрішні жувальні лопаті, які зрослися між собою і випнулися вперед.
3) бот. Невеликий відросток, виріст біля основи листка злакових та деяких інших рослин.
4. Терміни не мають синонімів, крім тих, що є іншомовними і можуть уживатися паралельно з українськими: аграрний – земельний, біном – двочлен, мовознавство – лінгвістика, документ – діловий папір, юрист – правник.

Система термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів називається термінологією.

Розрізняють термінологію ***загальнонаукову, вузькоспеціальну (галузеву) і міжгалузеву.***

Загальнонаукова термінологія використовується в різних сферах науки, виробництва, суспільного життя: держава, право, документ, проблема, аналіз, позитивний.

Вузькоспеціальна (галuzeва) термінологія – це більша частина термінів, бо кожна наука має свою систему термінів. Наприклад, ***документознавство*** - наука про способи використання записаної інформації, а крім того – для означення динамічної діяльності комплексного міждисциплінарного змісту, терміносистема якої має тенденцію до розширення, включає такі вузькоспеціальні терміни: кодування інформації, протодокумент, документі потоки, документні ресурси.

Міжгалuzeва термінологія з'являється у тих випадках, коли один і той же термін входить до складу різних термінологій, унаслідок чого виникає міжтермінологічна омонімія:

кома – розділовий знак (мовознавство);

кома – непритомний стан (медицина);

куля – тіло, утворена обертанням кола навколо свого діаметра; предмет, що має таку форму (математика);

куля – невеликий снаряд для стрільби із ручної вогнепальної зброї і кулеметів, який вміщується в патрон із вибуховою речовиною (військова терміносистема).

У кожній із зазначених галузевих термінологічних систем наведений термін може бути тільки однозначним.

Терміносистема – це опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами множина термінів, яка адекватно й однозначно відображає систему понять цієї галузі.

Новий термін у українському мовознавстві твориться:

- ❖ використанням старої, існуючої в мові назви для позначення певного наукового поняття (вторинна номінація) – хвиля, вимір, повідомлення, опір;
- ❖ використанням існуючих у мові словотворчих моделей для утворення нових назв-термінів: збут, ризик, огляд (безафіксний спосіб творення), відомість, клопотання;
- ❖ запозиченням іншомовних слів: вакансія – вільне місце, посада; емісія – випуск банкнотів, паперових грошей, цінних паперів;
- ❖ використанням сполучень для найменування наукових понять.

Понад 70% термінів у різних терміносистемах – це словосполучення: позовна заява, карткова система, касаційна скарга, курсова ціна, м'який приголосний, ненаголошений голосний, відкритий склад.

У наш час величезна кількість термінів входить у загальний ужиток. Таке явище має назву **детермінологізації**. Наприклад, ще не так давно слова *електорат, субсидія, менеджер, візитна картка, соціальний захист, лазер, невагомість, космодром* були вузькоспеціальними термінами, а тепер це звичайні загальноживані слова і словосполучення.

Однією з важливих проблем, що виникає в українському мовознавстві сьогодні, є проблема формування, нормалізації та кодифікації української термінології. Крім того, питання національної чи інтернаціональної основи термінології завжди було дискусійним і викликало до себе жвавий інтерес.

Термінологія професійного спілкування має два аспекти:

- як наслідок наукового пізнання світу (термінологічні словники);
- як процес функціонування (наукова і навчальна література).

Ці два аспекти чітко простежуються у кожній професійній сфері, що на сучасному рівні є інтеграцією розмовного, наукового та офіційно-ділового стилів, бо лексичні межі цих стилів дуже рухливі, а тому терміни можуть «мандрувати» з одного стилю в інший. Тому, безумовно, використання таких слів фахівцем повинно бути мотивованим. У цьому йому допоможуть державні стандарти, галузеві, енциклопедичні та різні лінгвістичні словники, довідники, зокрема і українські електронні термінологічні словники, над якими останнім часом плідно працюють науковці.

Список використаних джерел та літератури

1. Загнітко А.П., Данилюк Г.Г., Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. – Донецьк, 2004.
2. Зубков М. Сучасне ділове мовлення. – Х., 2007.
3. Палеха Ю.І., Леміш Н.О. Загальне документознавство: Навч. посіб. – К., 2008.

4. Панько Т.І., Кочан І. М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник. – Львів: Світ, 1994.
5. Передрій А.Р., Смолянінова Г.М. Лексика і фразеологія української мови. – К.: Рад. школа, 1988.
6. Шевчук С.В. Ділове мовлення. Модульний курс: Підручник. – К.: Літера, 2005.
7. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2004.